

ІНТЕРАКТИВНЕ НАВЧАННЯ ЯК ЗАСІБ АКТИВІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ

Статтю присвячено проблемі активізації навчальної діяльності студентів вищих педагогічних закладів. Автор розглядає інтерактивне навчання як засіб формування пізнавальної активності.

Ключові слова: інтерактивне навчання, активізація, засіб, пізнавальна активність.

Статья посвящена проблеме активизации учебной деятельности студентов высших педагогических учреждений. Автор рассматривает интерактивное обучение как способ формирования познавательной активности.

Ключевые слова: интерактивное обучение, активизация, способ, познавательная активность.

The article is devoted to the activation problem of students' learning activity in the High Pedagogical School. The author considers interactive learning as means of cognitive activity forming.

Key words: interactive learning, activation, means, cognitive activity.

Інтенсивний пошук нової освітньої парадигми сьогодні веде до оновлення змісту навчання та широкого пошуку різних видів і форм, які сприяють підвищенню якості освіти, збагаченню творчого потенціалу особистості, розвитку професійної компетенції, удосконаленню знань, умінь і навичок, підготовці висококваліфікованого фахівця відповідно до нормативних вимог держави у сфері вищої освіти.

За такої інтенсифікації оновлення змісту та пошуку нових форм організації навчальної діяльності особливого значення набуває інтерактивне навчання, яке базується на привнесенні у навчальний процес новизни, зумовленої динамікою сучасного темпу життя та діяльності, потребами особистості, суспільства та країни. Інтерактивне навчання – це взаємодія суб'єктів навчання між собою, між суб'єктом навчання та комп'ютером. При цьому якісно змінюється і роль учителя як учасника педагогічної діяльності. Він стає не транслятором знань, а організатором, керівником та учасником навчального процесу, що будується як діалог учня з пізнавальною дійсністю. Отже, інтерактивне навчання – це діалогове навчання, під час якого здійснюється взаємодія.

Дослідження І. Абрамової, Л. Борисової, А. Вербицької, І. Іванова, В. Платова, В. Рибальського, А. Смолкіна, С. Шмакова щодо використання ділових та імітаційних ігор зробили значний внесок у розвиток проблеми застосування інтерактивного навчання в освітньому процесі. У свою чергу методологічною основою дослідження інтерактивного навчання є розробки сучасних українських та закордонних педагогів у галузі методів та технологій навчання (В. Гузєєв, А. Гін, О. Пометун, Л. Пироженко, А. Фасоля).

Мета статті. Проаналізувати інтерактивну навчальну діяльність як засіб активізації навчальної діяльності студентів.

Основу всіх сучасних педагогічних теорій та технологій складає проблема активізації навчальної діяльності студентів (В. Беспалько, В. Гузєєв, М. Кларін, Г. Селевко), що передбачає розвиток мислення, пізнавальної активності, пізнавального інтересу, розвиток співпраці між викладачем та студентом, розвиток у професійній діяльності емоційно-особистісного контексту. Інтерактивне навчання – це специфічна форма організації пізнавальної діяльності, коли навчальний процес здійснюється таким чином, що практично всі ті, хто навчається є включеними до навчального процесу пізнання, вони мають можливість розуміти матеріал та здійснювати рефлексію щодо набутих знань.

Спільна діяльність учасників процесу пізнання, освоєння навчального матеріалу означає те, що кожен робить свій індивідуальний внесок, здійснюється обмін знаннями, ідеями, засобами діяльності. При цьому панує атмосфера доброзичливості та взаємопідтримки, що дозволяє учням не тільки отримувати нові знання, але і розвивати свої комунікативні вміння: вміння вислуховувати іншого, зважувати та оцінювати різні точки зору, приймати участь у дискусії, приходити до спільного висновку. Отже здійснюється емоційний контакт між учнями, вони вчаться працювати в команді, зникає нервове напруження, з'являється відчуття захищеності, взаєморозуміння та власної успішності. Інтерактивне навчання вимагає використання спеціальних форм організації пізнавальної діяльності та ставить цілком конкретні цілі, що прогноуються. Це робить продуктивним сам процес навчання.

Інтерактивне навчання не тільки дає змогу спрямовувати навчальну діяльність студентів на досягнення певної мети, а й дозволяє формувати пізнавальні мотиви. На основі аналізу науково-педагогічних досліджень інтерактивного навчання (Н. Борисова, А. Вербицький, В. Рибальський, А. Смолкін) ми виокремлюємо такі ознаки інтерактивного навчання:

1. Проблемність навчально-пізнавальних завдань. Рівень завдань, що пропонуються студентам, послідовно ускладнюється і вони опиняються в стані необхідності розв'язання певних навчально-пізнавальних завдань, тобто в стані розв'язання проблемної ситуації. Для того, щоб знайти правильну відповідь, студент активізує власні знання, професійний досвід, підключає логіку та за допомогою інших студентів, викладача набуває нових знань.

2. Відповідність майбутній професійній діяльності студентів. Рівень адекватності навчально-пізнавальної діяльності студентів завданням і функціям його майбутньої професійної діяльності.

Враховуючи його можна досягти стійкого особистісно-емоційного сприйняття студентами своєї професійної діяльності. На цьому будується теорія контекстного навчання (А. Вербицький).

3. Співпраця всіх учасників навчального процесу. Поміж існуючих багатьох форм інтерактивного навчання особливо важливе місце посідає колективна навчальна діяльність та дискусійна форма проведення занять. При чому така форма не заперечує наявності індивідуального навчання, а потребує його умілого використання. Розвиток інтелектуальних здібностей здійснюється під більшим впливом колективних форм навчання, ніж при застосуванні завдань, що потребують індивідуального інтелектуального розв'язання.

4. Розвиток самоконтролю та саморегулювання. Організація навчально-пізнавальної діяльності студентів потребує врахування індивідуальних здібностей кожного, при чому важливим моментом є реалізація самонавчання на основі розвитку самооцінки, вдосконалення власних професійно значущих знань та умінь. Разом з цим розвиваються уміння самостійно одержувати необхідні знання з певного предмету, уміння застосовувати й оновлювати їх, уміння сприймати навчальну інформацію та осмислювати процес навчання в цілому, уміння відібрати найбільш раціональні методики, удосконалювати окремі прийоми.

5. Активна наукова-дослідницька діяльність. Знання, що набуваються у процесі навчально-пізнавальної діяльності мають особистісний сенс для студентів і розуміються як важливий фактор їхнього професійного становлення. Успішно здійснюється при цьому розвиток навичок самоосвіти, що ґрунтується на умінні аналізувати, узагальнювати, систематизувати, творчо підходити до розв'язання конкретних навчально-пізнавальних завдань.

6. Вмотивованість дій. Без достатньо високого рівня мотивації неможливо досягти певної успішності в навчально-пізнавальній діяльності. Поміж позитивних мотивів навчання можна виокремити: почуття обов'язку, розуміння значущості володіння професією, інтерес до навчання окремих дисциплін, задоволення від пізнання нового матеріалу, розв'язання складних завдань. Навчальна діяльність повинна мати сприятливий вплив на емоційну сферу студента та викликати почуття радості, задоволення, концентрувати увагу, підвищувати інтерес до пізнання, розвивати професійні уміння та навички.

7. Взаємодія педагога та студентів, студентів з групою, студентів з навчальною інформацією. При цьому забезпечується навчання на основі знань і досвіду тих, хто бере участь у навчальному процесі, що надає можливість не тільки отримувати нову інформацію, а й одразу ж використовувати її на практиці, перевіряючи правильність обраних прийомів. Водночас здійснюється вільний обмін думками, науково-професійним досвідом, спільний пошук рішень, формується тактика застосування на практиці умінь і навичок при нестандартних ситуаціях.

Характер взаємодії педагога і студентів під час інтерактивного навчання залежить від конкретної навчально-пізнавальної ситуації і може бути таким, коли викладач є помічником студентів у процесі їхньої взаємодії з навчальним предметом або керівником їх самостійної роботи з урахуванням педагогічних принципів співпраці. Ефективність інтерактивного навчання, таким чином, залежить від роботи викладача, який повинен:

- 1) надавати можливість студентам для попереднього вивчення поданої інформації;
- 2) обирати для занять такі інтерактивні вправи, які сприймаються студентами в системі, як шлях до розуміння навчальної теми в цілому;
- 3) виділяти для студентів час, необхідний для обмірковування завдань, для усвідомленого серйозного їх виконання, що виключило б момент механічного підходу;
- 4) одночасно виконувати мінімальну кількість вправ, для досягнення необхідного результату;
- 5) обговорювати прийоми виконання, підводити підсумки роботи над інтерактивними вправами у належному темпі;
- 6) підключати матеріал, що не застосовувався в інтерактивних вправах, проводити міні-опитування.

У процесі навчання студенту необхідно постійно обмірковувати інформацію, що пропонується, висловлюватися з цього приводу, уміло маніпулювати змістом навчального предмету, бачити його у взаємозв'язку з іншими предметами та у світлі свого професійного становлення.

Поміж чинників, що спонукають активну навчально-пізнавальну діяльність та які слід враховувати при інтерактивному навчанні виділяють (А. Бодальов, П. Підкасистий) такі:

1. Професійний інтерес. Під час всього терміну навчання він є основою в мотиваційній системі студентів. Майбутній спеціаліст повинен не просто володіти знаннями з певного предмету відповідно до програмних вимог, а й уміти бачити в предметі професійну спрямованість.

2. Творчий характер навчально-пізнавальної діяльності. Активізація пізнавального інтересу неможлива без активної творчої діяльності студентів, що в свою чергу підвищує ефективність навчально-пізнавальної діяльності. При розв'язанні творчих завдань успішність та ефективність навчально-пізнавальної діяльності залежить від пізнавальних мотивів та пізнавального інтересу студентів. При цьому здійснюється якісні зміни психічних процесів: сприйняття, мислення, уяви.

3. Ігровий підхід. Під час гри здійснюється активізація теоретичних знань отриманих раніше, а також розвиваються методологічні навички, не просто забезпечуються синтез знань, а реалізація можливості вияву ініціативи, стимулюється навчально-пізнавальна мотивація за рахунок ігрового суперництва. Система міркувань зумовлює різну інтерпретацію змісту, навіть якщо інформація є загальною для обох сторін, що створює необхідні передумови для зародження діалогу, дискусії, узгодження позицій та інтересів. При цьому вона не є самоціллю у навчанні, а значущою складовою системи форм і методів навчання, що дає можливість покращити якість навчально-виховного процесу у вищій школі й активізувати навчальну пізнавальну діяльність.

4. Емоційний вплив. Відомим є той факт, що людина у звичайному психологічному стані використовує

свої фізичні й інтелектуальні можливості менш ніж на 10 %. Під час ситуативного швидкого розв'язання проблемного завдання, необхідності залучення творчих активів особистості, в межах навчальної діяльності, що має характер змагання відбувається поштовх до дії внутрішніх резервів організму. Емоції супроводжують конкретну навчальну дію, коли у людини при наявності стійкого інтересу та відсутності засобів виникає потреба вирішити певне завдання, досягти поставленої мети.

5. Виховний характер діяльності. Процес виховання займає важливе місце у цілісному педагогічному процесі. Саме інтерактивне навчання має великий потенціал у напрямку реалізації виховного впливу навчально-пізнавальної діяльності та пропонує засоби, методи, прийоми для досягнення позитивних результатів виховання. Низка завдань, що постають під час здійснення інтерактивного навчання дзеркально відображає сукупність завдань виховання, що вимагають рішень (І. Підласий): 1) гармонійний розвиток; 2) виховання активної життєвої позиції; 3) розвиток нахилів, здібностей, інтересів; 4) організація пізнавальної діяльності; 5) організація особистісної та соціально важливої діяльності; 6) розвиток найважливішої соціальної функції особистості – спілкування.

Активність є однією з основних передумов професійного становлення студентів, майбутніх педагогів. Під час інтерактивної навчально-пізнавальної діяльності студент стає рівноправним суб'єктом навчальної взаємодії, що супроводжується атмосферою співробітництва та зумовлює залучення діалогу як домінуючої форми навчальної комунікації, та спонукає до обміну знаннями, навичками, досвідом. Перевага надається творчій ініціативі, здійснюється проєкція ситуацій успіху, вибору, самоаналізу, самооцінки, самопізнання, самовираження та самореалізації.

Останнім часом, в науково-педагогічній літературі висвітлюється порівняльний аналіз переваг та недоліків інтерактивного навчання. Одним з них є питання використання різних форм та методів під час навчально-пізнавальної діяльності (Н. Волгін, Ю. Одегов).

Застосування такої форми, як лекція-презентація з залученням сучасних технічних засобів інформації, з одного боку, дозволяє презентувати великий обсяг інформації в чіткій структурі, де подається нова інформація з максимально можливими засобами для найкращого її сприймання, виокремлюються головні елементи, надаються методичні рекомендації та конкретні прийоми для самостійного оволодіння матеріалом, з іншого – обмежений характер лекції у можливості активізації процесу сприйняття інформації, використанням зворотних зв'язків, мотивації студентів, емоційному впливі на студентів.

Семинар, що передбачає колективне обговорення певної проблеми або теми при застосуванні різних форм сприяє активізації сприйняття інформації при взаємодії викладача та студентів, водночас є певна обмеженість у кількості учасників, рівні їх підготовленості, комунікативної компетентності. Імітаційна гра як модель середовища, що визначає модель людської поведінки та механізм їх дій в екстремальних ситуаціях, також має низку переваг та недоліків. Така форма навчає ухваленню управлінських, господарських, соціально-психологічних рішень. Протягом такого заняття здійснюється різноманітна взаємодія: переговори, дискусії, прилюдна презентація матеріалів, що дозволяє розвивати навички адаптації до нового середовища. Але, з іншого боку, недоліками можуть бути відсутність знань і навичок з технології ухвалення рішень, а також необхідного рівня компетентності при ухваленні певних засобів розв'язання проблеми в групі, що призводить до помилок та неефективності прийнятих рішень. При цьому сам викладач має володіти високим рівнем комунікативної компетентності для того щоб навчати своїх студентів

Ділова гра становить модель взаємодії студентів у процесі досягнення цілей, що імітують рішення комплексних економічних і соціальних задач в конкретній ситуації. Ділова гра дозволяє опанувати систему навичок і умінь конкретної професії, моделями поведінки та соціально-психологічних взаємин у реальній виробничій ситуації. Учасники використовують різноманітні сенсорні канали, що забезпечує інтенсифікацію навчального процесу та робить його захоплюючим. Відсутність теоретично й методично обґрунтованих способів розгортання змісту гри створює ситуацію, коли гра не діє. Недостатній рівень розробленості механізмів пізнавальної та розумової діяльності учасників потребує від викладача використання тільки свого досвіду та інтуїції, що не завжди буває результативним.

Рольова гра, або інсценування – це метод програвання ролей. Навчання через дію є найбільш ефективним засобом, коли власні переживання запам'ятовуються та пролонговано зберігаються. Гра містить частку ризику та є результативною тільки тоді, коли група готова включитися в дію, причому реальні життєві ситуації не завжди можна відтворити.

Ситуативний аналіз, або обговорення конкретних ситуацій (кейс-стаді, інцидент, баскет-метод), опрацьовує значну кількість теоретичних аспектів дисципліни через виконання практичних завдань та дає можливість вивчати складні або емоційно важливі питання в ситуації безпеки, а не в реальному житті з наявністю погроз, ризику, напруженням при розв'язання завдань. До недоліків у цьому випадку можна віднести неможливість перенесення даної ситуації у реальність, тому виникає ризик, що студент не впорається з завданням через брак часу, недостатній рівень знань, звички до перебування в безпечних лабораторних умовах.

Евристичні технології генерування ідей («мозковий штурм», асоціації) дозволяють здійснювати систематизацію ідей усіма учасниками процесу, при цьому активізується інтуїція, уява, відбувається вихід за межі стандартного мислення. Вимагається високий рівень підготовки з боку викладача, оскільки невміле керівництво може призвести до відходу від розв'язання реальної проблеми та марної витрати часу.

Тренінг – активне оволодіння та розвиток знань, умінь та навичок, дозволяє за короткий термін ефективно застосовувати уміння і навички на практиці. Головним недоліком тренінгу є його націленість на оволодіння певних навичок без розуміння загальних моделей і методів роботи.

Виходячи з цього, можна сказати, що кожна окрема форма інтерактивного навчання має і переваги, і

недоліки, тому лише їх використання не забезпечує успішності навчального процесу. Це означає, що викладач, який використовує інтерактивні методи в навчальному процесі має володіти високим рівнем теоретичних, науково-практичних та методичних знань, ставити конкретні цілі та застосовувати відповідні їм методи, мати в своєму арсеналі перевірені дієві прийоми та засоби, що, дійсно, сприяють досягненню якісних результатів та дозволяють досягти поставленої мети.

На основі аналізу науково-педагогічної літератури ми виокремили кілька основних факторів, на яких слід ґрунтуватися під час застосування методів інтерактивного навчання:

1. Здатність до самонавчання, в основі розвитку якої покладено принцип індивідуалізації навчання, тобто вміння студентів обирати форми та методи власної пізнавальної активності за наявності системи підготовки фахівців, що враховує індивідуальні особливості студентів та надає кожному можливість максимального розкриття здібностей.

2. Варіативність підготовки студентів, тобто гнучкість застосування інтерактивних методів відповідно до конкретних вимог, що передбачає розподіл інформації, виходячи з певної спеціальності, враховуючи побажання студентів, з можливістю оперативної зміни вектору застосування в процесі навчання. Це дозволить знизити рівень інерційності навчання студентів, надасть можливість вибору конкретних прийомів професійно спрямованого навчання та розвитку власних професійних інтересів.

3. Контекстний підхід в навчанні, що передбачає підпорядкування змісту та логіки навчання матеріалу не окремим предметам, а інтересам майбутньої професійної діяльності. Завдяки такому підходу навчання носить усвідомлений характер, здійснюється посилення пізнавального інтересу та пізнавальної активності.

4. Співпраця у навчанні, що відображує перехід на принципи довіри, взаємодопомоги, взаємної відповідальності на практиці. При цьому студенту надається допомога в організації всіх аспектів його навчальної діяльності та забезпечуються комфортні умови навчання поєднано зі збереженням вимогливості до нього, поваги та наданням можливостей для вияву самостійності, ініціативи, індивідуальної відповідальності за результат. Це, звичайно, висуває певний ряд вимог до підготовки викладачів вищих навчальних закладів, рівня відповідальності за результати навчання та якості підготовки спеціалістів, майбутніх педагогів.

Таким чином, головною вимогою застосування інтерактивного навчання як засобу активізації навчальної діяльності студентів є якісна зміна рівня спілкування викладача та студентів. Такий перехід на рівень співпраці зі студентами передбачає, в свою чергу, високий рівень фахово-методичної та психолого-педагогічної підготовки викладача. Вимоги до особистості викладача у навчальному процесі є достатньо високими, тому що для здійснення навчально-виховного впливу у процесі викладання він повинен не тільки мати високий рівень знань, а й володіти засобами та методами опопоміжкованого та безпоміжного впливу на внутрішній світ студента, що дозволить задіяти механізми розвитку пізнавального інтересу та пізнавальної активності у навчанні.

Література

1. Вербицкий А. А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход / Андрей Александрович Вербицкий. – М. : Высшая школа, 1991. – 204 с.
2. Кларин М. В. Инновация в обучении: метафоры и модели: анализ зарубежного опыта / Михаил Владимирович Кларин. – М. : Наука, 1997. – 222 с.
3. Лозова В. І. Цілісний підхід до формування пізнавальної активності школярів : [навч.вид.] / Валентина Іванівна Лозова, М-во освіти і науки України, Харківський держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – [2-е вид., доповн.]. – Х. : ОВС, 2000. – 164 с.